

Chiasmáz mne naučila hledět na sebe a svět z tisíce a jednoho úhlu

Název emise: Umělecká díla na známkách - Jiří Kolář

Den vydání: 12. 5. 2020

Hodnota: 47 Kč; kat. č. 1073

Rozměr známkového obrazu: 50 x 40 mm

Výtvarný návrh: Milan Jaroš

Autor rytiny: Martin Srb

Druh tisku: OTp+OF; PTC Praha

Papír: fl-an-OFF

Tisková forma: PL 4

Náklad: 72.000 ks (18 tis. PL)

FDC: OTp v barvě černé

Tisk: PTC Praha; **Náklad:** 3.000 ks

byly dramatické stíny, díky nimž dílo vypadá plastičtěji.

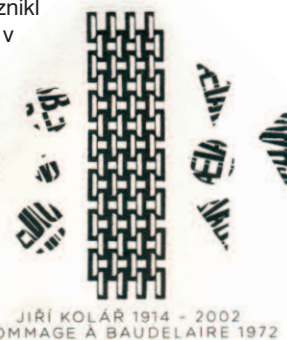
Stojí za to prohlédnout si jeho práci lupou, už proto, že na jistý čas (a to je ještě optimistické vyjádření), se s něčím podobným asi nesetkáme. Tahle známka byla totiž poslední, kterou

Slova v titulku o nové výtvarné technice – svém vynálezu – v roce 1967 napsal básník a výtvarník Jiří Kolář. Šlo o tak významnou osobnost v naší kultuře, že vydání poštovní známky na jeho počest mělo přijít už dávno – například před šesti lety ke stému výročí narození. Ale lépe později než vůbec, a navíc se upřímně raduju, že se emise po všech stránkách povedla. Myslím tím výběr zobrazených děl na známce i FDC, jejich grafickou úpravu, a v neposlední řadě i polygrafické provedení. Se jménem Jiřího Koláře jsou totiž spjaty spíše výtvarné práce dvojrozměrné, tedy v podobě „obrazů“. Sám jich několik mám, koupil jsem je před mnoha lety v dobročinných aukcích Konta Bariéry, kam je velkorysý autor a jeho neméně velkorysá manželka věnovali. Samozřejmě jsem znal i Kolářovu tvorbu „trojrozměrnou“, ale když se objevily úvahy, že by pro známku měla být použita některá z chiasmázů v podobě „sochy“, byl jsem k výsledku skeptický. Chiasmáz je druhem koláže, při jejíž tvorbě jsou používány malé kousky roztrhaného nebo rozstříhaného papíru, potištěného nebo popsaného znaky (tedy například písmem), nalepené na podložku. To je zajímavé i u „klasického dvojrozměrného“ provedení, ale u plastických předmětů je to ještě něco víc. Kolář často používal běžné věci, kterým polepením útržky papíru dodal nový význam. A protože při zmenšení na známku se znaky na těch útržkách samozřejmě příslušně zmenší, obával jsem se, že budou nezřetelné a vyznění díla tak bude nesrozumitelné. Ukázalo se však, že to byla zbytečná obava. Martin Srb v dokonalé rytině z trojrozměrné podoby převedl „Objekt“ – tedy dámský střevíček, jablko a podložku – do podoby dvojrozměrné, a i při výrazném zmenšení zachoval vyznění notového záznamu na podložce a podkladě textů na obou

vytiskla Poštovní tiskárna cenin, než se definitivně uzavřela více než půl století trvající historie výroby známek v pražských Holešovicích. Česká pošta nyní nechává nové známky vyrábět v Tiskárně Hradištko nedaleko středočeských Stěchovic, ale zatím jen ofsetem, pro výrobu ocelotiskem ještě nevypsala tendr (a je otázkou, zda se tak vůbec stane – zejména z ekonomických důvodů).

Zatímco „objekt“ na známce vznikl v roce 1980, kdy už byl Kolář v exilu, dílo na levé straně obálky dne vydání pochází z jeho tuzemského údobí, z roku 1963, a je součástí třiadvaceti koláží nazvaných Partitura zvukové básně (na výstavách je v rámci souboru vystavováno jako sedmácté v pořadí). Vročení na FDC se tedy nevztahuje k původní koláži, ale k její sitotiskové grafické reprodukci, zhotovené v Norimberku počátkem sedmdesátých let. Vydavatelem tehdy byla Galerie R. Johanna Ricard, která se soustavně věnovala dílům současných umělců ze střední a východní Evropy, z našich vystavovala například obrazy Josefa Vyletala, který by letos měl být rovněž připomenut na poštovní známce.

Že byl Jiří Kolář jako umělec významnou osobností naší – ale i světové – kultury jsem zmínil už v úvodu. Byl ale i významnou osobností jako člověk a občan, a to je třeba rovněž uvést. Narodil se ve druhém měsíci Velké války, do obyčejných poměrů, jeho tatínek byl pekařem a maminka švadlenou. Malý Jirka musel už od útlého dětství, uvádí se, že už od druhé třídy obecné školy, manuálně pracovat, aby trochu pomohl své chudé rodině. I tady asi můžeme hledat kořeny jeho celoživotní citlivosti na sociální i politickou nespravedlnost. Jako kluk žádné velké vzdělání nezískal, vyučil se truhlářem a pak vystřídal dlouhou řadu zaměstnání, většinou naprosto nekvalifikovaných, a často žil jen z podpory v nezaměstnanosti. Někdy ve dvaceti začal vytvářet koláže a v roce 1937 je poprvé veřejně

vystavil. Hlavním zájmem mu ale byla literatura, počátkem čtyřicátých let se seznámil s básníkem Františkem Halasem (to byl mimochodem strýc Jana Galušky, bývalého ředitele Poštovního muzea) a s jeho pomocí se mu podařilo vydat první knížku básní *Křestný list. „Poezie // Jsem obraz pro sluch / A hudba pro oči / Ztracený ráj kdys vracejí se ptáci / V hledání na dluh trlují // Jsem ústa beze rtů / A ruka bez prstů / Popelka s prázdným oříškem / Zrozením nežádoucím časem zabrumlám si // Jsem živá mrtvá voda“.*

V té době Kolář spolu s Jindřichem Chaloupeckým založili Skupinu 42, jejíž někteří členové byli rovněž připomenuti na našich poštovních známkách (například výtvarníci Gross, Hudeček, Lhoták a Matal, či básníci Blatný a Kainar). Bída dvacátých a třicátých let a později hrůzy protektorátu Koláře přivedly hned na jaře 1945 do KSČ, ale skutečné úmysly téhle strany velmi rychle rozpoznal, a tak z ní po čtvrt roce zase vystoupil a stal se jejím celoživotním odpůrcem. Rok před únorovým převratem, v básnické sbírce *Dny v roce*, jasnozřivě píše: „*Nikdy v dějinách lidstva / nebyla svoboda ohrožena tak jako dnes...*“. Za sbírku Prométheova játra, která vznikla jen v několika kopiích na psacím stroji, byl dokonce tři čtvrtě roku vězněn. „... o práci mluví nejvíc lenoch, / lhář o pravdě, / zrádce o cti, / zbabělec o hrdinství, / podvodník o poezii, / zloděj o poctivosti, / zločinec o lásce, / a kat o životě...“. O jeho statečnosti a jedinečném smyslu pro humor svědčí, že když jej tehdy StB chtěla přimět ke spolupráci, rezolutně se ohradil slovy „*Pánové, co to chcete po starém komunistovi?*“.

Kolegové ze Svazu spisovatelů po únorovém převratu Koláře označili za reakcionáře a bylo jasné, že nemá nejmenší naději něco publikovat. Literatura tedy v jeho životě ustoupila do pozadí (později prohlásil, že se konečně osvobodil od slov – i když nadále psal do samizdatu) a začal se plně věnovat výtvarné části své tvorby. Byl v tom tak jedinečný, že vzbudil zájem za-

hraničních galerií, a díky tomu se nejen uživil (komunistům devizy za jeho díla nesmrděly), ale i velkoryse podporoval další nekonformní výtvarníky, od nichž kupoval jejich díla a zprostředkovával jim kontakty se zahraničními sběrateli. Některé z nich známe z našich poštovních známek (Medek, Váchal, Sýkora) a na známkách byli připomenuti i literáti, kterým Kolář v roce 1956 pomohl debutovat ve strojopisném almanachu *Život je všude* (Hrabal a Havel).

Je až dojemné, jak tenhle velikán vzešlý z prostínských poměrů, bez soustavného vzdělání, vykonávající po nemalou část svého života podřadnou práci (pokud ji vůbec měl), utlačovaný a pronásledovaný komunistickým režimem a nakonec vyhnaný z vlasti, dokázal po celý život nezištně pomáhat druhým.

Kolář mezi prvními podepsal Chartu 77, a tak jej režim koncem 70. let rád pustil na stáž do Západního Berlína, odkud odešel do Paříže, kde se nakonec rozhodl zůstat. V Československu byl za to odsouzen na rok do vězení a k propadnutí majetku. Část jeho děl naštěstí skončila v Národní galerii, a o Kolářově velkorysosti svědčí i to, že když po roce 1989 mohl požadovat jejich navrácení, místo toho je galerii beze-zbytku daroval.

Když teď držím v ruce obálku dne vydání k poctě Jiřího Koláře, mísí se ve mně radost z toho, že se zrovna tahle emise tak povedla, se smutkem, že jde o labutí píseň tiskárny, jejíž výrobky mě provázely vlastně po celý můj filatelistický život. Razítko na ní má jednoduchý tvar a je v něm uveden domicil Protivín, kde se Jiří Kolář narodil. Uvnitř kruhu je pětkrát nad sebou zopakováno jeho přijmení, vždy posunutě o jedno písmeno, což je dobré symbolické vyjádření toho, jak tenhle originální výtvarník dokázal jednoduchými postupy posunovat význam věci, které díky tomu vidíme v nové souvislosti.

